

УДК 378.1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ЕТНОПЕДАГОГІКИ БОЙКІВЩИНИ В СИСТЕМІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Дольнікова Л.В., Перун В.А.

Національний університет «Львівська політехніка»

Розглядається питання особливостей етнопедагогіки Бойківщини, проаналізовані основні принципи формування гармонійно-розвинутої особистості в системі виховання бойків, як окремої етносільноти, з'ясовано особливості виховної системи бойків в історичній ретроспективі, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено доцільність використання засобів етнопедагогіки у системі вищого навчального закладу. **Ключові слова:** навчально-виховний процес, виховна система, етнопедагогіка, засоби етнопедагогіки, етнопедагогіка Бойківщини, вищий навчальний заклад.

Постановка проблеми. Вченими-педагогами багатьох поколінь беззаперечно визначено, що народна педагогіка є невичерпним і до кінця невивченим джерелом сучасної педагогічної науки, що базується на системі народних знань і народному досвіді. Саме вони формують національну свідомість, осмислене ставлення кожної людини до історії, традицій свого народу і до самого себе. На основі аналізу численних праць науковців різних галузей можемо стверджувати, що саме народна педагогіка має найбільший вплив на формування людини, як соціально активної особистості, її моральності та національної самосвідомості. Історія свідчить, що українська етнопедагогіка остаточно склалась у процесі формування

української народності на багатющій культурній спадщині і українська народна педагогіка – це цілісна виховна система, яка має взаємопов'язані між собою елементи, до яких відносять родинознавство, етнічне дитинознавство, народне виховання, етнодидактику та педагогічну деонтологію. Всі ці складові реалізуються здебільшого в сім'ї, де найбільш успішно й повно формується засобами етнопедагогіки весь виховний процес. Сім'я є тим першим соціальним середовищем, у якому розвивається і виховується дитина, тобто сім'я бере на себе виховний обов'язок саме в той момент, коли відбувається її розвиток і коли вона найбільшою мірою схильна до наслідування і піддатлива до виховних впливів. До сучасного вищо-

го навчального закладу приходять студенти, що виховувались в різних сім'ях, в різних регіонах і мають часом протилежні цінності. За нашими спостереженнями близько 40% першокурсників Національного Університету «Львівська політехніка» зазначили, що їм байдуже минуле, а цікавить лише матеріальне майбутнє. Ці дані свідчать про наявність суперечностей між теоретичними підходами у формуванні особистості на основі засад народної педагогіки і практичними, які в силу багатьох причин не діють у сучасній сім'ї, адресно не продовжуються соціальними інституціями. Такий результат дав підстави проаналізувати змістовий і діяльнісний компоненти виховної роботи з студентами ВНЗ уже на першому курсі, виокремити прогалини у вихованні і шукати шляхи їх заповнення і відновлення. Саме це зумовило вибір теми нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В період розвитку і становлення незалежності України питання етнопедагогіки стало одним із центральних у дослідженнях системи виховання в різних регіонах України, пошуку спільного і відмінного в засадничих принципах виховання і навчання дітей, побудови сімейних відносин, формування гармонійної особистості. Проблеми вивчення цих питань присвячені праці Г. Васяновича, В. Довбищенко, П. Дроб'язко, Р. Захарченка, П. Ігнатенка, В. Каюкова, В. Кузь, В. Лаппо Н. Лисенко, О. Любар, І. Мартинюк, З. Небесної, З. Сергійчук, В. Скуратівського, М. Стельмаховича, В. Стрельчук, Є. Сявавко, Ю. Руденко, Д. Тхоржевського, П. Чернікова та ін., які трактують сучасну етнопедагогіку як базу етнічного виховання, розглядають особливості генетичного та соціального факторів у формуванні цінностей народу загалом і кожної людини зокрема. Переважна більшість вчених на онові досліджень традицій, фольклору, обрядів зазначають гуманістичні засади української етнопедагогіки, яка орієнтує дитину на ціннісні орієнтації моральності, співчуття, патріотизму, духовності. Більшість авторів пропонують ефективні форми та методи залучення народної педагогіки в роботу сучасних навчальних закладів. Вченими проаналізовано широке коло освітніх проблем на матеріалі сучасної педагогічної періодики. Однак, відсутні наукові праці присвячені проблемі етнопедагогічного підґрунтя національного виховання у вищих навчальних закладах, а основні публікації стосуються ролі етнопедагогіки в навчальних закладах дошкільної та загальної середньої освіти.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз літературних джерел і проведена експериментальна робота авторів підтверджує, що в цій галузі є багато питань, які потребують глибокого вивчення і уточнення. При цьому теоретичні підходи і рекомендації науковців щодо практичного втілення основних засад до застосування засобів етнопедагогіки в організації виховної роботи в системі вищого навчального закладу та реалізація цих підходів на особистісному та груповому рівнях виявляють ряд суперечностей між потребами і можливостями вищих навчальних закладів в їх реалізації. Подолання цих суперечностей можливе за умови використання сучасних особистісно-центрованих підходів до організації та проведення виховної

роботи на основі власного досвіду та узагальнення кожного студента з урахуванням його місця народження, традицій сімейного, патріотичного, морального, естетичного виховання.

Цілі статті полягають у виявленні особливостей етнопедагогіки Бойківщини та основних засад її впливу на природу людської поведінки, визначенні та теоретичному обґрунтуванні застосування засобів етнопедагогіки Бойківщини в організуванні та проведенні виховної роботи на перших курсах вищого навчального Реалізація поставлених цілей проводилась методами аналізу, синтезу, порівняння, педагогічного спостереження, застосовувались емпіричні методи опитування, а саме анкетування студентів Національного університету «Львівська політехніка».

Виклад основного матеріалу дослідження. Людина як індивід і як суб'єкт суспільства, з притаманними їй природними задатками, формується як особистість у системі суспільних відносин завдяки цілеспрямованому вихованню. В процесі формування і зростання її інтелекту у соціумі, формується здатність самостійно, критично оцінювати вчинки та поведінку дорослих, запозичувати у них краще, а гірше заперечувати і відкидати, наслідуючи модель міжособистісних стосунків, яка сформована у даному сегменті соціуму, що базується на засадах етнопедагогіки. Саме особливостями етнічних підходів до виховання і формування гармонійно-розвинутої особистості можна пояснити низку характерних знанневих і поведінкових особливостей населення того чи іншого регіону.

Походження бойків, як особливої етнічної групи на території України, одна з найбільших загадок історії українства. Родовід бойків має давню природу і глибоко загубився у століттях. Підтвердженням цього є наукові дослідження хорватської дослідниці Н. Клаїч, яка зазначає: «На бойків було витрачено більше чорнил, ніж їх було самих» [7]. Зупинимось на особливостях становлення цієї етнічної групи. Дослідники зазначають наступне: їхній Бог – це свобода, їхня філософія – самодостатність, їхня зброя – правда, їхнє життя – взаємоповага [1]. А в основі всього цього закладена і сповідується виважена любов і гармонія і, можливо, тому так важко їх описати. Ще до християнських часів, коли на бойківських землях панував язичницький культ, було створено геніальну систему передавання інформації нащадкам шляхом візуалізації інформації, яка формувалась за допомогою символів спільного минулого етносу – міфів, легенд, оповідок, переказів, святинь. Саме ці символічні засоби у системі виховної роботи мають великий психологічний вплив на особистість. У легендах народ закарбовував значимі морально-духовні вчинки людей: мужність, вияв героїзму, гідності, благородства, пожертви в ім'я щастя інших людей [8]. Зміст переважної більшості легенд сприяє формуванню у вихованців глибоких почуттів, які є передумовою формування переконань. Основою світогляду і сприйняття природи у бойків була релігія, потреба піклуватись про стан своєї душі. Саме релігійний фундамент заклад у генетиці сучасних бойків цікавість, непохитну віру в успіх своєї діяльності, віру в Бога. Ця культурно-історична спадкоємність у житті

бойків є дуже динамічною, оскільки, виробляючи своє, запозичуючи щось у сусідів та акумулюючи його, наш народ поступово формує національну культурну традицію – власне те, що передається в спадок майбутнім поколінням: побутові звичаї, обряди, національний одяг, місцеву розмовну мову і врешті-решт – фольклор, тобто народні пісні і танці, епічні твори. Цю тезу підтверджують праці К.Д. Ушинського, який зазначав, що будь-який народ у своїй літературі, починаючи з народної пісні, прислів'я, казки, і закінчуючи драмою і романом, висловлює свої уявлення про те, якою повинна бути людина [9]. У бойківських легендах і піснях людина наділена всіма кращими якостями своєї душі і, якщо народний ідеал людини не завжди узгоджується з правилами суворої християнської моралі, то це лише тому, що сама християнська мораль не цілком ще вкоренилася в нашому народі. Проте, яким би не був цей ідеал, він завжди відображає собою міру самосвідомості народу, його погляд на якості і чесноти, висловлює народну совість. Впливовим і ефективним засобом формування гармонійно-розвиненої особистості в контексті засад етнопедагогіки бойків є сімейні цінності, кодекс народної моралі, вироблений десятками поколінь і який регламентує норми і правила поведінки в родині чи в колективі, де на першому місці стоїть повага до громадської думки, до матері, до старших, до Бога. Це підтверджують численні народні прислів'я, пісні, обрядові заходи тощо [1]. Наш народ напрацював велику кількість випробуваних часом навчально-виховних засобів, які, хоч і прості, але надзвичайно ефективні. Щоб люdstво у ході соціально-економічного розвитку не опинилося перед прірвою небуття, треба усвідомлювати певні цінності як визначальний чинник виживання. Змінюються ідеї – змінюються й цінності, а бойківське виховання дотримується такої системи цінностей, яка спрямована на формування гармонійної, морально-зрілої особистості. В Національному університеті «Львівська політехніка» навчається, за нашими опитуванням, близько 40% бойків, які за результатами цього ж опитування, практично не знають своєї історії, історії свого родоvodu, народних підходів до формування системи навчання і виховання. Проте, майже всі (80%) респонденти зазначали, що добре знають і розуміють обряди свого регіону, але не завжди їх підтримують і дотримуються (23%). Всього нами опитано близько 500 студентів, з яких 200 визначили свою приналежність до бойківської спільноти. На запитання «Чи, на Вашу думку, традиції бойків багатші і цікавіші за інші?» ствердно відповіли 95%, але пояснили це лише 5% з цих 200, що віднесли себе до бойків. Реалізація впровадження засобів етнопедагогіки проводилась нами в групах першого курсу і студентам було запропоновано до вивчення і обговорення такі теми:

1. Солярні наскельні знаки – геніальна система навчання поколінь.
2. Міфи і легенди Бойківщини, як основа виховання морально здорової гармонійної особистості.
3. Етимологія походження мого прізвища
4. Мій родовід.
5. Традиції родинного виховання.

6. Образ і роль матері в бойківській педагогіці.

7. Традиції і обряди Бойківщини – основа трудового, морального, екологічного, естетичного виховання бойків.

8. Символіка бойківської вишиванки.

9. Символіка бойківських писанок.

10. Бабусині і мамині казки і легенди.

11. Особливості говірки бойків.

12. Колядки, пісні, коломийки, віншівки Бойківщини.

Треба зазначити, що студенти протягом року представляли свої дослідження, наводили цікаві невідомі прислів'я, традиції, обряди. Так автором цієї статті було вивчено питання особливостей системи виховання села Ямельниця, що розміщене в Сколівському районі і зроблено висновок, що основна засада виховання – це загальна культура Бойківщини, яка, як доводять дослідники, є глибока і багатогранна, в основі якої лежить дохристиянська культура. Аналіз наскельних надписів в Тустані викликав живу дискусію у студентів і завершився в подальшому в екскурсійній поїздки у Тустань. Знайомство з геніальною системою навчання поколінь, яка не загубилась у часі і, головне, бажання в цій системі розуміти себе і навколишній світ передавались усними і письмовими методами, а в їх основі міфи і легенди, пісні і обряди. Село Ямельниця має свої притаманні лише йому обрядові пісні і колядки, міфи і оповідки, прислів'я і говірку. Дослідник історії села та його звичаїв і традицій Василь Ключак [10] констатує багато фактів, серед яких робота радіостанції ОУН-УПА, яка працювала в роки Другої світової війни на теренах України, Німеччини, Англії та Франції і розміщувалась в Карпатах. Дослідження істориків про цей факт є незвичайно цінним матеріалом для патріотичного і національного виховання не тільки ямельничан і бойків, а й всіх українців, а записані В. Ключаком пісні, колядки, легенди є прекрасним матеріалом для духовного виховання молоді. Знайомство студентів з статтями про Ямельницю, які опубліковані в книзі Надії та Ізидора Гнатівих «Сповідь нашої душі» [5] може бути використана в роботі з студентами як яскравий приклад священної любові до рідної землі, рідного краю, рідного села. Нами було запропоновано деякі фрагменти цієї книги для обговорення, і це стало спонукальним чинником для проведення подібної дослідницької роботи інших студентів. Цікавими були дослідження студентів про свій родовід, про народну творчість різних періодів, етимологію прізвища, розвиток і становлення церкви на Бойківщині в різні історичні періоди, мікротопоніми кожного села і їх походження. Таким чином організування такої роботи з студентами вищого навчального закладу дає підстави повернутися до народної педагогіки, пробудити основні її засади на рівні генетичної пам'яті, сформувати у студентів повагу до основних засад виховання молодого покоління, які дають підстави формувати і усвідомлювати цінності суспільства, в якому народилась і живе людина, стимулювати поведінку і діяльність, забезпечуючи педагогічну допомогу і підтримку засобами не повчання, а лише прикладом, історичними фактами, соціально-побутовими нормами і правилами, традиціями родинного та суспільного виховання.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку. Проведений нами короткий аналіз особливостей етнопедагогіки Бойківщини і вивчення можливостей його використання в умовах вищого навчального закладу дає підстави зробити наступні висновки:

– виховний потенціал народної педагогіки Бойківщини завжди привертав увагу українських просвітителів, видатних діячів культури і в його арсеналі найбільш ефективними генетично закладеними засобами народної педагогіки є мова, усна народна творчість, народне мистецтво, традиції, звичаї, обряди, народні ігри, іграшки, сімейно-побутова культура тощо;

– в сучасних умовах етнопедагогіка Бойківщини набула нових можливостей для свого розвитку і втілення у навчально-виховній практиці не тільки молодших і середніх школярів, а й студентів вищих навчальних закладів;

– проведений нами експеримент щодо вивчення особливостей застосування засобів етнопедагогіки Бойківщини дозволив виокремити завдання народної педагогіки на сучасному етапі: у сімейному вихованні домінують залишається плекання любові до дітей, до матері й батька, членів родини, сусідів, односельчан; формувати високу мораль, почуття добра, справедливості, честі, совісті, милосердя шляхом аналізу народних пісень, легенд, міфів, оповідок; виховувати

патріотизм, національну гідність, свідомість і самосвідомість, гордість за славне історичне минуле народу, прагнення до державотворення на конкретних історичних і особистісних прикладах; залучати до збереження народних традицій і звичаїв як маленьких дітей, так і дорослу частину етноспільноти; в освітньому середовищі вищого навчального закладу кожному студентові дати можливість зреалізувати себе як особистість через призму етнічних особливостей в контексті приналежності до тієї чи іншої етнічної спільноти, що яскраво підтверджено нами на прикладі особливостей засобів етнопедагогіки Бойківщини і на прикладі одного села Ямельниці; організаторам виховної роботи в системі вищого навчального закладу, кураторам академічних груп, організаторам студентських наукових заходів рекомендувати використовувати приналежність студентів до певної етноспільноти шляхом участі їх у дослідженнях особливостей виховних впливів краю, регіону на формування гармонійно-розвинутої, національно-свідомої і патріотичної особистості.

Проведені нами опитування студентів-бойків Національного університету «Львівська політехніка» підтверджують ефективність, глибоку народність і патріотичність засобів етнопедагогіки Бойківщини, яка має позитивний вплив на формування гармонійно-розвинутої особистості.

Список літератури:

1. Бойківщина: відуні в міфологічних уявленнях бойків. Режим доступу <http://spadok.org.ua/boykivschyna/viduny-v-mifologichnych-uyavlenniyach-boykiv>
2. Гутник І.М. Використання народної педагогіки у виховній системі дошкільних закладів. Матеріали ІV міжнародної науково-практичної конференції «Динаміка наукових досліджень – 2005». – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – Т. 36. Педагогіка – С. 14-17.
3. Кононенко П.П. Українство у світовому часопросторі // Українознавство. – 2009. – № 4. – С. 8-21.
4. Кононенко П.П. Українська освіта: стан, проблеми, перспективи в Україні і світі // Українознавство. – 2006. – № 1. – С. 6-16.
5. Надія та Ізидор Гнативи «Сповідь нашої душі». [Електронний ресурс] // Режим доступу – <https://www.livelib.ru/quote/904640-spovid-nashoyi-dushi-zbirka-nadiya-ta-izidor-gnativi>
6. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. – К.: ІЗМН, 1997. – 232 с.
7. Субетнос Бойки – мовчазні мешканці Карпат. [Електронний ресурс] // Режим доступу – <http://spadok.org.ua/boykivschyna/subetnos-boyku-movchazni-meshkantsi-karpat>
8. Сявакко Є.І. Українська етнопедагогіка: навчально-методичний посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка. – 2002. – 159 с.
9. Ушинський К. Про народність у громадському вихованні: Вибрані пед. твори. – К., 1989. – С. 593.
10. Ямельниця. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://jamelnycia.io.ua>

Дольникова Л.В., Перун В.А.

Національний університет «Львівська політехніка»

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ СРЕДСТВ ЭТНОПЕДАГОГИКИ БОЙКОВЩИНЫ В СИСТЕМЕ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Аннотация

Рассматривается вопрос особенностей этнопедагогика Бойковщины, проанализированы основные принципы, формирования гармонично-развитой личности в системе воспитания бойков, как отдельной этнообщины, определены особенности воспитательной работы бойков в исторической ретроспективе, теоретически обосновано и экспериментально проверено целесообразность применения средств этнопедагогика в системе высшего учебного заведения.

Ключевые слова: учебно-воспитательный процесс, воспитательная система, этнопедагогика, средства этнопедагогика, этнопедагогика Бойковщины, высшее учебное заведение.

Dolnikova L.V., Perun V.A.

National University «Lviv Polytechnic»

**CURRENT PROBLEMS OF USEGE OF BOYKIVSHCHYNA'S
ETHNO-PEDAGOGYCAL INSTRUMENTS IN THE SYSTEM
OF THE EDUCATIONAL PROCESS AT HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION**

Summary

Question of the features of Boykivshchyna's Ethno-pedagogy is considered, analyzed the basic principles of the development of harmoniously-developed personality in the Boyko's education as a separate ethno-community, founded feathers of the Boyko's educational system in the historical retrospective, theoretically grounded and experimentally tested the feasibility of using of the Ethno -pedagogical instruments in the system of higher education.

Keywords: educational process, educational system, Ethno-pedagogy, instruments of Ethno-pedagogy, Boykivshchyna's Ethno-pedagogy, higher education institution.